

Коваленко О. Ю.,

*кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов
Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця*

КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ПРИ ФОРМУВАННІ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ СТУДЕНТАМИ-ЕКОНОМІСТАМИ

Анотація. У статті розкривається сутність і роль культурологічного підходу в навчанні студентів іноземних мов. Визначається класифікація й місце культурологічного підходу в процесі міжкультурної комунікації.

Ключові слова: міжкультурна комунікація, професійна підготовка, комунікація, культурологічний підхід.

Постановка проблеми. Оволодіння іноземною мовою наперед пов'язано з оволодінням іншомовною культурою. Це передбачає не лише засвоєння культурологічних знань, таких як факти культури, а й формування здатності й готовності розуміти ментальність носіїв мови, що вивчається, а також своїх національних особливостей.

Разом із практичною метою навчання спілкування та формування мовної компетенції студентів курс іноземної мови вищого навчального закладу (далі – ВНЗ) вирішує освітні й виховні цілі. Досягнення освітніх цілей здійснюється в контексті професійної підготовки та означає розширення кругозору студентів-економістів, підвищення рівня їх загальної культури й культури мислення. Виховний потенціал іноземної мови реалізується шляхом формування у студентів-економістів увічливого ставлення до духовних цінностей інших народів.

Висунення іншомовної культури як мети навчання ставить питання про необхідність створення нової педагогічної системи, здатної забезпечити досягнення цієї мети найбільш ефективним і раціональним шляхом.

Метою статті є визначення сутності й змісту культурологічної компетентності студентів-економістів під час навчання іноземних мов та організаційно-педагогічних умов формування зазначеної компетентності.

Мета зумовлює вирішення таких завдань:

- а) проаналізувати наявні думки щодо умов формування культурологічної компетентності;
- б) визначити основні засоби, які забезпечують формування культурологічної компетентності студентів-економістів;
- в) подати можливі умови реалізації відповідних методичних заходів щодо формування зазначеної компетентності під час вивчення іноземної мови;
- г) визначити способи вирішення проблеми формування культурологічної компетенції студентів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Провідні педагоги визначають компетентність як систему знань, умінь особистісних якостей, адекватних структури й змістові його діяльності [7, с. 13], зокрема А. Корнілова зазначила, що «компетентність – це знання та вміння, необхідні людині в певній галузі діяльності» [4, с. 18].

Проблема культурологічної компетентності на рівні міжкультурної комунікації студентів залишається актуальною як на теоретичному, так і практичному рівнях.

Під моделлю формування міжкультурної компетентності студентів-економістів розуміється сукупність взаємопов'язаних компонентів, яка включає мету, методологічну основу, принципи, зміст, методи й засоби навчання, педагогічні умови й результат, необхідні для створення цілеспрямованої педагогічної взаємодії суб'єктів освітнього процесу, спрямованого на формування шуканої якості особи.

На сьогодні абсолютно зрозуміло, що така система може бути побудована на компетентісному, культурологічному, особово-орієнтованому, діяльнісному підходах. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю підготовки сучасних конкурентоспроможних спеціалістів, які будуть налаштовані на міжкультурне спілкування і здатні працювати в умовах культурного різноманіття завдяки формуванню міжкультурної компетентності в студентів-економістів на основі культурологічного підходу.

Пріоритетним при узагальненні цих підходів ми вважаємо системний підхід, бо він є системоутворювальним чинником, що орієнтує на об'єднання загального, цілісного в їхній єдності. Так, у системному розгляді ми сприймаємо об'єкт (явище, процес, стосунки) не як суму частин, а як щось єдине; при цьому ми не ізолюємо досліджувані об'єкти й не дивимося на них як на автономні одиниці; ми вивчаємо передусім взаємини і взаємодії різних компонентів цього цілого і його відносини з довкіллям, щоб знайти спосіб упорядкування, ієрархії згаданих стосунків.

У контексті вищевикладеного розглянемо сутність найбільш загальних і значимих ідей цих підходів. Головні загальні питання культурологічного підходу в освітньому процесі розглядаються в роботах В.І. Андрєєва, Ю.А. Бельчикова, Е.В. Бондаревської, А.А. Кирсанова, А.Н. Ростовцева, В.А. Сластьовіна, Н.Е. Щуркової. Роль культурологічної підготовки як засобу формування професійного мислення, оволодіння повноцінними теоретичними знаннями і практичними вміннями аналізується в працях А.І. Арнольдова, Н.Г. Багдасарян, Л.П. Буєвої, Е.В. Семенова, С.О. Таняна. Значення культурологічних умінь у підвищенні комунікативної компетентності з'ясується в працях І.А. Зимової, А.С. Карпова, Т.А. Китайгородської, А.В. Мудріка.

За ствердженням психологів, наступною головною основою в розвитку особистості є діяльнісний підхід, спрямований на організацію інтенсивної, постійно такої, що ускладнюється, навчально-пізнавальної діяльності, бо тільки через власну діяльність людина засвоює науку й культуру, способи пізнання й перетворення світу, формує та вдосконалює особисті якості (Л.С. Виготський, А.Н. Леонтьєв, Г.І. Щукіна).

Виходячи із зазначеного, культурологічний підхід можна визначити як практико-орієнтований інструмент комплексного осмислення «функціонування соціокультурного досвіду».

У методиці викладання іноземних мов існує кілька культурологічних підходів. На сучасному етапі методисти відмічають такі культурологічні підходи: лінгвокраїнознавчий, комунікативно-етнографічний і соціокультурний [5, с. 108].

Культурологічний підхід має істотне значення для визначення шляхів і тенденцій розвитку міжкультурної компетенції майбутнього фахівця.

У контексті освітньої практики культурологічний похід значно збагачує професійно-педагогічні функції новітнього викладача. Виділяють п'ять основних функцій: пізнавальну, конструктивну, комунікативну, інформаційну, організаційну.

Отже, ураховуючи основні функції, на основі культурологічного підходу викладач має можливість формувати у студентів-економістів здатність вирішувати різні типи навчально-пізнавальних завдань: розпізнавати і класифікувати різні явища й факти культури; виявляти й порівнювати істотні загальні та відмітні ознаки соціокультурних феноменів в інформації, що вивчається, в порівнянні зі своєю культурою; виділяти й описувати моральні та естетичні складові в об'єктах культури; здійснювати пошук соціокультурної інформації; виділяти соціокультурні проблеми.

Як бачимо, культурологічний підхід при рішенні завдань розвивального характеру є специфічним дидактичним засобом, що забезпечує формування в студентів готовності до широкої пошукової діяльності в соціокультурному середовищі, що постійно міняється.

Культурологічний підхід забезпечує інтеграцію засвоєних знань через розкриття істотних зв'язків соціокультурних явищ і процесів, оволодіння способами та прийомами культурологічного пізнання, які забезпечують застосування соціокультурних знань у життєвих ситуаціях.

Завдяки застосуванню культурологічного підходу як засобу реалізації мобілізаційної функції педагога, можливе формування таких інтелектуальних умінь, які дають студенту змогу самостійно здійснювати пошук необхідної інформації, перетворювати її залежно від конкретних завдань навчання.

На нашу думку, з цією метою в зміст навчальної дисципліни ВНЗ має бути додатково включено таке:

- набір навчальних текстів, культурно-мовних зразків, спеціальних тем та іншого мовного матеріалу, що забезпечують передумови культурно-мовної діяльності у сфері ділового спілкування;

- комплекс завдань, спрямованих на розвиток мовних і загальних навчальних умінь, що забезпечує певний рівень практичного володіння елементами культурно-мовної діяльності в іншомовному середовищі;

- перелік модельованих ситуацій ділового спілкування як засіб підвищення загальнокультурного рівня й рівня професійної та міжкультурної компетенції студентів-економістів ВНЗ.

Іншомовна компетентність включає мовні компетенції – знання мови, комунікативно-країнознавчу, полікультурну, полілінгвістичну, комунікативно-технологічну компетенції, володіння якими надає можливість особистості вирішувати ситуаційно-професійні й соціальні проблеми. Іншомовна компетентність забезпечує «прив'язку» до конкретного об'єкта, предмета праці [8, с. 148]. Міжкультурна компетенція передбачає уміння особистості співробітничати і взаємодіяти, спілкуватися з іншими людьми, установлення партнерських відносин; стиль керівництва; знання способів вирішення конфліктних ситуацій; виховання та знання норм поведінки; спілкування з протилежною статтю тощо.

Знання іноземної мови і сформованість іншомовної компетенції дає змогу широко охопити проблеми соціально-гуманітарної та професійної підготовки студента, розширити діапазон його комунікативної компетенції в предметних галузях, ефективно вирішувати виробничі завдання. Володіння іноземною мовою (або мовами) надає можливість поліпшити якість спілкування, що зумовлює ефективнішу співпрацю, налагодження особистих контактів. Усе це допомагає на більш високому рівні розуміти один одного, вивчати культуру країни мови, що вивчається.

Іноземна мова належить до циклу комунікативних дисциплін, Невід'ємною частиною навчально-виховного процесу ВНЗ є педагогічні умови. Формування міжкультурної компетентності буде ефективним при реалізації певних педагогічних умов. «Педагогічні умови – це середовище, обставини, у яких реалізуються педагогічні чинники» [2].

При виявленні педагогічних умов необхідно керуватися тим розумінням міжкультурної компетентності, яке дане нами як уточнене: «Інтегральна властивість особи, що розкривається в готовності особи до міжкультурних контактів, комплексі знань, уявлень про сутність сторін інших культур (мови, традицій, цінностей, мистецтва, поведінки), їх здатності до діалогу культур, яка надає особі можливість продуктивної міжкультурної взаємодії». Це дало змогу враховувати структуру процесу формування міжкультурної компетентності в умовах цілісного педагогічного процесу.

Ми акцентуємо такі педагогічні умови: мотиваційно-цільові (спрямованість викладачів на формування міжкультурної компетентності студентів, створення здорового психологічного клімату; мотивованість студентів до вивчення мов, культури своєї країни й інших культур); забезпечення позитивної мотивації в студентів до процесу формування в них полікультурної компетентності; усвідомлення отриманих знань (коли об'єктом осмислення стають культурні цінності) на рівні діяльності рефлексії як студентів, так і педагогів; змістовні умови: орієнтація змісту дисциплін, що вивчаються, на формування міжкультурного компонента; оволодіння студентами-економістами мовою, акцентування уваги на культурологічні аспекти в процесі вивчення мови; організаційні умови включають безперервне формування знань і умінь міжкультурної компетентності; організація самоосвіти студентів із розвитку формованої якості [1].

Усе вищезазначене сприяло визначенню методологічних принципів, якими ми керувалися в процесі дослідження роботи: дидактичної культуровідповідності (принцип культуровідповідності Ф.А.В. Дистервега), діалогу культур і цивілізацій, домінування інтерактивних методів навчання, методично прийнятної дослідницької роботи, проблемних культурознавчих завдань.

Міжкультурна компетентність є базовим компонентом загальної культури особи, процесу формування міжкультурної компетентності властиві всі ознаки системності: структурність, ієрархічність, керованість, цілісність тощо. Формування міжкультурної компетентності відповідає всім ознакам педагогічної системи: має педагогічну мету, мотиваційну потребу у вихованні студента як суб'єкта цілісної педагогічної системи, викладачів [6].

В основу процесу формування міжкультурної компетентності покладена концепція цілісного педагогічного процесу як динамічної системи, що активно розвивається в часі й просторі [6, с. 3]. Цей процес відбиває єдність змістовного (цілі й зміст

освіти) та організаційного (освоєння й конструювання змісту освіти, взаємодії учасників навчального процесу, самоосвіти й саморозвитку) аспектів цілісності педагогічного процесу. Використання законів і закономірностей (принципів) цілісного педагогічного процесу надасть формуванню міжкультурної компетентності наукову суворість, системність.

Висновки. Культурологічний підхід найбільше виявляється в діяльності викладача, що здійснює навчання іноземних мов, оскільки в цьому процесі вирішуються проблеми полікультурного виховання, що передбачає урахування культурних і виховних інтересів різних національних і етнічних груп, адаптацію майбутнього фахівця до різних цінностей у ситуації існування безлічі різномірних культур; взаємодію між людьми з різними традиціями; орієнтацію на діалог культур. Тому завдання викладача – допомогти студентам оволодіти тим культурологічним мінімумом, що необхідний для оволодіння ґрунтовними знаннями справжнього фахівця. Сучасним завданням, що стоїть перед вищою школою, є формування іншомовної компетентності для підвищення рівня майбутнього фахівця.

Література:

1. Биконя О.П. Навчання майбутніх економістів ділових усних та писемних переговорів англійською мовою : дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.02 / О.П. Биконя. – К, 2006. – С. 40.
2. Бордовская Н.В. Педагогика / Н.В. Бордовская. – СПб. : Питер, 2000. – С. 57–87.
3. Зюзіна Т.О. Компаративний аналіз проблеми визначення цілей і завдань гуманітарної культурологічної освіти / Т.О. Зюзіна [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.bdpu.org/scientificpublished/pedagogics42006/21.doc.
4. Корнілова А. Ключові кваліфікації компетентності особистості у вищих навчальних закладах Німеччини / А. Корнілова // Шлях освіти : науково-методичний журнал. – 2005. – № 3. – С. 18–22. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://hklib.npu.edu.ua/cgi-bin/irbis64r/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=KPD&P21DBN=KPD&S21STN=1&S21REF=&S21FMT=&C21COM=S&S21CNR=&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=M&S21STR.
5. Кузьмина Л.Г. Современные культуроведческие подходы к обучению иностранным языкам / Л.Г. Кузьмина // Вестник ВГУ. Серия «Лингвистика и межкультурная коммуникация». – 2001. – № 2. – С. 108–117.
6. Неустроева Г.О. Роль професійного спрямування під час викладання іноземної мови в ВНЗ / Г.О. Неустроева // Матеріали науково-практичної конференції «Наука и технологии: шаг в будущее – 2010» [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://конференция.com.ua/files/image/scientific_conference_24/zbornik_nauchnih_dokladov_24_5.pdf.
7. Професійна етика вчителя: час і вимоги // Матеріали «круглого столу» / за ред. Б. Жебровського, Л. Ващенко. – К. : РВЦ КПДЮ, 2000. – 62 с.
8. Сафронова М.В. Формирование коммуникативной компетентности в условиях обучения второму иностранному языку / М.В. Сафронова // Вестник Поморского университета. – 2010. – № 3. – С. 147–150.

Коваленко О. Ю. Культурологический подход при формировании межкультурной компетентности в процессе изучения иностранных языков студентами-экономистами

Аннотация. В статье раскрываются сущность и роль культурологического подхода в процессе обучения студентов иностранным языкам. Определяются классификация и место культурологического подхода в процессе межкультурной коммуникации.

Ключевые слова: межкультурная коммуникация, профессиональная подготовка, коммуникация, культурологический подход.

Kovalenko O. Culturological approach at forming of crosscultural competence in the process of learning foreign languages by students-economists

Summary. The essence and role of culturological approach while teaching foreign languages are disclosed in the article. The classification and the place of culturological approach in the process of crosscultural communication is determined.

Key words: crosscultural communication, professional training, communication, culturological approach.